

TYHJÄT TUOLIT (EMPTY CHAIRS)

Espoon kulttuurikeskus, Ahjo-näyttelytila ti 24.8. – su 29.8.2021

Kirjailijoiden sananvapautta puolustava järjestö Suomen PEN järjestää Fidelio-oopperan yhteyteen näyttelyn Tyhjät tuolit (Empty Chairs). Tyhjä tuoli on PEN-perinne, jolla kunnioitetaan heitä, jotka eivät voi olla joukossamme, koska heidät on haluttu vaientaa. Näyttely tuo esiin vangittujen ja vainottujen kirjailijoiden ja toimittajien tilanteita maailmalta. Henkilöesittelyjen yhteydessä kerrotaan ajankohtaisista sananvapaustilanteista esimerkiksi Valko-Venäjällä, Myanmarissa, Kiinassa ja Turkissa. Lisäksi näyttely esittelee sananvapauden historiaa Suomessa, sekä PEN-järjestön oman historian merkittäviä hetkiä alkaen vuodesta 1928.

Alakerta: TYHJÄT TUOLIT (EMPTY CHAIRS)

1. DAPHNE CARUANA GALICIA, MALTA

Daphne Caruana Galizia, Maltan tunnetuin tutkiva toimittaja ja valtion korruption vastustaja, murhattiin 16. lokakuuta 2017, kun autopommi räjähti hänen ajaessaan pois kotoaan Bidnijassa. Daphne oli 53-vuotias.

Hallitus, jonka korruptiota hän tutki, esti toistuvasti Caruana Galizian ja hänen perheensä pääsyn oikeuteen, muun muassa viivyttyäen kauan odotettua julkista tutkimusta hänen murhastaan. Häntä vastaan jatkettiin kymmeniä siviilioikeudenkäyntejä postuumisti. Toistaiseksi seitsemän miestä on myöntänyt tai syyllistynyt Caruana Galizian tappamiseen. PEN International kehottaa Maltan viranomaisia takaamaan oikeudenkäynnin ja rangaistuksen kaikille Daphne Caruana Galizian murhaan ja hänen paljastamiinsa korruptioihin osallistuneille. Lisäksi järjestö kehottaa viranomaisia toimimaan julkisen tutkimuksen tulosten perusteella.

Galizian tunnetuin tutkimus liittyi ns. Panama-papereiden tietovuodon yhteydessä selvinneeseen laajaan kansainväliseen veroparatiisitoimintaan.

2. OLEG SENTSOV, UKRAINA

Venäjän miehityksen ja Krimin Venäjään liittämisen äänekäs vastustaja, ukrainalainen kirjailija ja elokuvantekijä Oleg Sentsov pidätettiin toukokuussa 2014 ja tuomittiin 20 vuodeksi vankeuteen väärrennetyistä terrorismisyytöksistä Venäjän sotilastuomioistuimen erittäin epäoikeudenmukaisen oikeudenkäynnin jälkeen. Prosessiin liittyi epäilyjä kidutuksesta tutkimuksen aikana. Sadat PEN - jäsenet ympäri maailmaa kampanjoivat aktiivisesti hänen vapauttamisensa puolesta lähettämällä

vetoomuksia Venäjän viranomaisille, osallistumalla solidaarisuuskampanjoihin ja mielenosoituksiin, järjestämällä elokuvanäytöksiä, koordinoimalla vetoomuksia, kääntämällä, julkaisemalla ja mainostamalla hänen tarinoitaan ja osallistumalla sosiaaliseen mediaan toimintoihin. Suomen PEN järjesti Sentsovia tukevan tapahtuman 13.7.2018 Trumpin ja Putinin huipputapaamisen vieressä Esplanadin lavalla.

Sentsov vapautettiin 7. syyskuuta 2019 osana Venäjän federaation ja Ukrainan välistä vankienvaihtoa.

3. NEDIM TÜRFENT, TURKKI

Uutistoimittaja, journalisti ja runoilija Nedim Türfent suorittaa kahdeksan vuoden ja yhdeksän kuukauden vankeusrangaistusta Turkissa. Häntä syytettiin ”osallisuudesta terroristiseen järjestöön” Turkin uusien anti-terrorismlakien mukaan, oikeudenkäynnissä, jonka aikana 19 todistajaa sanoi, että heitä oli kidutettu, jotta he todistaisivat häntä vastaan. Türfent pidätettiin toukokuussa 2016 pääasiassa kurdien asuttamassa Turkin kaakkoisosassa.

Nedim Türfent vietti lähes kaksi vuotta eristyssellissä – käytäntö, jota pidetään YK:n määritelmien mukaan kidutuksena. Huolimatta siitä, että hänen oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin loukattiin räikeästi, hänet tuomittiin vankilaan joulukuussa 2017; hänen tuomionsa vahvisti alueellinen muutoksenhakutuomioistuin kesäkuussa 2018 ja Turkin korkein kassaatio- ja tuomioistuin lokakuussa 2019. Turkin perustuslakituomioistuin ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin eivät ole vielä ratkaisseet hänen tapaustaan. PEN International vaatii hänen välitöntä vapauttamistaan ja hänen tuomionsa kumoamista.

Türfent on määrätietoisesti jatkanut kirjoittamista vankilassa ja kirjoittanut siellä runoutta. Hänen runonsa *Let my heart give life* on luettavissa eri kielillä osoitteessa <https://pen-international.org/let-my-heart-give-life-nedim-turfent-world-poetry-day-2019>

4. MYINT MYINT ZIN, MYANMAR

Päivänä, jota YK kuvasi verisimpänä päivänä sotilasvallankaappauksen alkamisen jälkeen, Myint Myint Zin ja K Za Win olivat niiden kymmenien aseettomien mielenosoittajien joukossa, jotka kuolivat turvallisuusjoukkojen väkivallan seurauksena 3. maaliskuuta 2021 järjestettyjen vallankaappauksen vastaisten mielenosoitusten aikana.

Myint Myint Zin (tunnetaan myös nimellä Kyi Lin Aye) oli opettaja ja runoilija, jota hänen oppilaansa rakastivat. Hänen sosiaalisen median tilinsä ovat täynnä ystävien viestejä, jotka surevat hänen traagista kuolemaansa ja lupaavat jatkaa taistelua demokratian puolesta Myanmarissa. Viimeisenä toiveenaan hän kirjoitti veriryhmänsä ja muut yksityiskohdat käsivarteensa ja pyysi, että hänen ruumiinsa lahjoitettaisiin avun tarpeessa olevalle, jos hän kuolee taistelussa demokratian puolesta.

Myanmarin sotilasvallankaappaus 2021 oli Myanmarin asevoimien Tatmadawin suorittama vallankaappaus, jossa valtiokansleri Aung San Suu Kyi ja maan muut poliittiset johtajat pidätettiin, ja valta siirtyi asevoimien komentajalle Min Aung Hlaingille. Myanmarin asevoimat on syyllistynyt lukuisiin vakaviin ihmisoikeusrikkomuksiin sotilasvallankaappauksen aikana ja sen jälkeen.

5. MARIA RESSA, FILIPPIINIT

Maria Ressa on palkittu toimittaja, kirjailija ja Filippiinien riippumattoman online-uutiskirjeen Rapplerin perustaja. Alkaen pidätyksestään 13. helmikuuta 2019 Ressa on ollut Duterte'n hallituksen häirinnän ja uhkailukampanjan kohteena osana pyrkimyksiä vaientaa sananvapaus ja kriminalisoida journalismi.

Maria Ressa on tällä hetkellä lukuisten tekaistujen syytteiden kohteena, mukaan lukien kunnianloukkaus ja veronkierto journalistisen työnsä suorittamisesta – työn, joka sisältää urauurtavaa journalismia ja paljastaa lukuisia esimerkkejä hallituksen korruptiosta ja Duterte'n huumeiden vastaisen sodan kauhistuttavista inhimillisistä kustannuksista, kuten poliisijoukkojen toteuttamista murhista.

Huolimatta Yhdistyneiden Kansakuntien ilmaisemasta tuomitsemisesta, Duterte'n hallitus on jatkanut oikeusjärjestelmän käyttämistä aseena Ressa ja hänen kollegoitaan vastaan. Eräessä tällaisessa tapauksessa 15. kesäkuuta 2020 Ressa ja toinen vastaaja todettiin syyllisiksi tietoverkkorikollisuuden artikkelista, joka julkaistiin useita vuosia ennen tietoverkkorikollisuutta koskevan lain olemassaoloa. Häntä syytettiin 3. joulukuuta 2020 toisesta kunnianloukkaustapauksesta Rapplerin vuonna 2012 julkaiseman artikkelin vuoksi.

Jos Ressa tuomitaan kaikista syytteistä, häntä voi odottaa lähes vuosisadan vankeus.

6. ROMAN PROTASEVICH, VALKO-VENÄJÄ

Valko-Venäjän viranomaiset pidättivät laittomasti Roman Protasevichin sen jälkeen, kun hänen Liettuaan suuntautuva lentonsa oli siirretty ja pakotettu laskeutumaan Minskiin väitetyn pommiuhan vuoksi 23. toukokuuta 2021. Koneesta ei löytynyt pommia.

Protasevich oli asunut maanpaossa jo vuodesta 2019 peläten turvallisuutensa vuoksi. Hän on bloggaaja ja opposition suosittu Telegram-kanava NEXTAn entinen toimittaja.

Protasevich on kritisoinut suorasanaisesti presidentti Alexander Lukašenkoa, jonka uudelleentalinta elokuussa 2020 epärehellisten vaalien jälkeen aiheutti joukkomielenosoituksia ja on johtanut ennennäkemättömään määrään pidätyksiä ja poliisin tekemiä pahoinpitelyjä. Protasevich kiisti julkisesti raportit, että hän olisi kärsinyt terveysongelmista ja sanoi "tunnustavansa" joukkomellakoihin yllyttämisen. Häntä uhkaa jopa 20 vuoden vankeus, jos hänet tuomitaan. PEN International pelkää, että tunnustus on saatettu saada painostamalla. Järjestö vaatii hänen välitöntä ja ehdotonta vapauttamistaan ja kaikkien häntä vastaan esitettyjen syytteiden peruuttamista.

Lukašenkon hallinto pakkolakkautti Valko-Venäjän PEN-keskuksen heinäkuussa 2021 yli neljänkymmenen muun kansalaisjärjestön ohella. Tällä hetkellä kohteena on Valko-Venäjän Kirjailijaliitto. Liitto on perustettu vuonna ja sillä on 600 jäsentä.

7. REGINA MARTÍNEZ PÉREZ, MEKSIKO

Veracruzilaisen Regina Martínez Pérezin tutkiva journalistinen ura keskittyi hänen kotimaahansa Meksikoon. Perez työskenteli Proceso-lehden johtavana kirjeenvaihtajana ja rikostoimittajana. Proceson johtajan Jorge Carrascon mukaan "Kaikki, mitä paikallinen lehdistö ei uskaltanut julkaista, julkaistiin Regina Martínezin kautta." Ystävät kutsuivat Perezia "La Chaparritaksi", "Pätkäksi" hänen pienen kokonsa johdosta.

Varhain aamulla 28. huhtikuuta 2012 Martínez Pérez löydettiin kotoaan Xalapassa vakavasti pahoinpideltynä ja kuoliaaksi kuristettuna.

Toimittajien suojelukomitea, Proceso-lehti sekä useat lehdistönvapausjärjestöt ovat valittaneet tapauksen tutkinnasta ja kyseenalaistaneet sen laillisuuden. He uskovat, että kollegan murha oli osa pelottelukampanjaa niitä vastaan, jotka tutkivat väitettyjä yhteyksiä huumekauppiaiden ja Veracruzin osavaltion poliitikkojen välillä.

Martínez Pérez oli usein hän kritisoinut kuvernöörejä Fidel Herreraa ja Javier Duartea siitä, että he antoivat kartellien hallita Veracruzia. Hän tiesi, että hänen henkensä oli vaarassa, kun hän julkaisi tutkimuksensa tuhansien ihmisten katoamisesta kaikkialla osavaltiossa ja kirjoitti elävänsä "kauhun

ilmapiirissä" viimeisenä elinvuotenaan.

Vuonna 2020 toimittajakonsortio Forbidden Stories aloitti Martínezin murhan tutkinnan osana "Kartelliprojektia", joka on 60 toimittajan ja 25 tiedotusvälineen yhteistyö maailmanlaajuisesti ja joka jatkaa heidän murhattujen kollegoidensa työtä Meksikossa. Martínezin raaka murha viimeisten vuosikymmenten jälkeen oli käännekohta, joka johti konkreettisten strategioiden kehittämiseen, jotta torjutaan rankaisemattomuus lehdistövastaisista rikoksista kaikkialla Meksikossa. Meksiko on edelleen tappavin maa läntisellä pallonpuoliskolla toimittajille ja muille rikollista toimintaa tutkiville kirjoittajille.

8. CHIMENGÜL AWUT, KIINA, XINJIANG

Chimengül Awut on toimittaja ja runoilija Kashgarista, Xinjiangin eteläosasta. Hän julkaisi ensimmäisen runonsa vuonna 1987, 14 -vuotiaana, ja on sittemmin rakentanut merkittävän uran. Vuonna 2008 Chimengülin runokokoelma sai arvostetun Kansallisten vähemmistöjen kirjallisuuspalkinnon.

Pidätyshetkellä Chimengül työskenteli toimittajana Kashgar-kustantamossa Xinjiangissa.

Heinäkuussa 2018 Kashgarin yleisen turvallisuuden virkamiehet lähettivät 13 Kashgar-kustantamon työntekijää, mukaan lukien Chimengül Awut, Xinjiangin "uudelleenkorkeakoulutusleirille". Hänet valittiin kohteeksi, sillä hän työskenteli uiguurinkielisen romaanin nimeltä [Golden Shoes](#) (Altun Kesh) parissa. Romaanin on kirjoittanut Halide Isra'il, joka on myös pidätettynä Xinjiangin leireillä.

Koulutusleirien laittoman luonteen vuoksi häntä ei todettu syylliseksi rikoksen tekemiseen minkään muodollisen oikeusprosessin kautta, eikä hänen vapauttamiselleen ole virallista päivämäärää. Turvallisuuspalvelut kieltävät kaiken kontaktin ulkomaailmaan. Hänen nykyisestä terveydestään ja hyvinvoinnistaan ei ole tietoa. On arvioitu, että jopa 1,8 miljoonaa Chimengülin kaltaista ihmistä voitaisiin pitää salaisten uudelleenkorkeakoulutusleirien verkostossa.

PEN International pitää Chimengül Awutin vainoa selkeänä loukkauksena hänen sananvapautensa oikeudesta ja vaatii, että hänet vapautetaan välittömästi ja ehdoitta.

Alakerta: VALISTUKSESTA VIHAPUHEESEEN

9. SANANVAPAUDEN JUURET

Sananvapaus on kansalaisen perusoikeuksiin kuuluva oikeus ilmaista julkisuudesta mielipiteitään. Suomessa sananvapaus ei aina ole ollut itsestäänselvyys. Maamme oli kuitenkin ensimmäisiä sananvapauden sallivia valtioita.

Keskiajalla kirkko valvoi julkaistavaa kirjallisuutta. Valtio alkoi sensuroida painotuotteita Ruotsissa 1600-luvulla ja kiellettyjen kirjojen listoja koottiin. Kirjoja on aina sensuroitu uskonnollisista ja poliittisista syistä.

Lukutaidon yleistyessä ja valistusaatteiden saapuessa pohjoiseen 1700-luvulla alettiin myös kansalaisten sananvapautteen kiinnittää huomiota.

Kokkolalainen pappi ja valistusfilosofi Anders Chydenius oli tekemässä valtakuntaamme painovapausasetusta jo 1766. Kustaa III kuitenkin kumosi vapauden ja muun muassa ulkomaisen kirjallisuuden tuominen Ruotsiin kiellettiin.

Venäjä liitti Suomen itseensä ja vuonna 1812 saatiin painovapausasetus, joka toimii nykyisten sananvapauslakien pohjana. Sananvapautta kuitenkin rajoitettiin tsaarin aikana usein ja paljon.

KUVA: Anders Chydenius 1000 markan setelissä (Museovirasto)

10. SANOJA VAHDITTAAN, LEHTIÄ LAKKAUTETAAN

Tsaarin Venäjä ei 1800-luvulla edistänyt suomalaisten sananvapautta. Keisarikunta pelkäsi imperiuminsa hajoamista reuna-alueilla nousevan kansallistunnon takia. Maassamme sai julkaista etupäässä uskonnollista ja maatalouteen liittyvää yleishyödyllistä kirjallisuutta.

Eurooppalaiset ideat levisivät ennen kaikkea painotuotteina, jotka tuotiin maahamme purjelaivoilla. Siksi laivarahtina tuotu kirjallisuus kiellettiin.

Sensuurin toiminta oli usein mielivaltaista. Fenimore Cooperin seikkailuromaani Viimeinen mohikaani saatettiin sensuroida, ja sekavan tilanteen takia suomalaiset virkamiehet pyysivät Pietarista selviä listoja teoksista, jotka piti poistaa myynnistä.

Selvimmän sensuuri kohdistui julkaisuihin, jotka uhmasivat Venäjän imperiumin valtaa. Johan Vilhelm Snellman julkaisi 1844–46 Saima-lehteä, jossa hän käsitteli muun muassa suomen kielen asemaa ja sosiaalipolitiikkaa. Lehti lakkautettiin.

KUVA: Sananvapauden takia maanpakoon joutuneen Nordenskiöldin Vega-laiva (Museovirasto)

11. VENÄJÄ KIRISTÄÄ OTETTAAN

Venäjä aloitti 1899 Suomen erivapauksien purkamisen helmikuun manifestilla. Maamme haluttiin saada tiiviimmin osaksi imperiumia. Tämä ensimmäinen sortokausi käynnisti aktivismin, joka johti suomalaiseen terrorismiin. Eugen Schauman murhasi kenraalikuvernööri Bobrikoffin, Lennart Hohenthal prokuraattori Soisalon-Soinisen.

Painoasiain ylihallitus valvoi lehdistöä ja taiteen tuotteita. Tärkeä tiedotusväline Päivälehti lakkautettiin ja Helsingin Sanomat jatkoi sen työtä. Kuohunnan seurauksena tsaari hyväksyi kokoontumisvapauden takaavan lain, mutta ei painovapauslakia. Sensuuri jäi voimaan.

Valtiollisen sensuurin lisäksi taiteen sananvapautta oltiin valmiita rajoittamaan kotimaisin voimin. Kotimaiset moraalit vartijat huolestuivat taiteen turmiollisuudesta. Havis Amandaa pidettiin ranskalaisena prostituoituna ja Hugo Simbergin freskoja Tampereen tuomiokirkossa kammoksuttiin. Ilmari Kianto irvaili vanhalle testamentille, jota hän kutsui hebrealaisiksi saduiksi. Taiteen vapauden rajoitusyritykset jatkuivat vuosisadan lopulle saakka.

KUVAT:

Prokuraattori Eliel Soisalon-Soinisen murhaaja, kiropraktikko Lennart Hohenthal (Museovirasto)

Eugen Schauman ampuu Nikolai Bobrikovin, kuvakortti (vesivärimaalaus) (Museovirasto)

12. VÄKIVALTA, NATSISMIA JA PAHEKSUNTAA

Suomi oli 1930-luvulla lähellä sortua oikeistodiktatuuriksi. Äärioikeistolaiset nationalistiset hallitukset yleistyivät Euroopassa. Lapuanliikkeen ulkoparlamentaarinen toiminta yritti vaikeuttaa sananvapauden toteutumista.

Vaasassa oikeistoaktivistit tuhosivat vasemmistolaisen Työn Ääni -lehden kirjapainon. Mellakan oikeuskäsittelyn yhteydessä kommunisteja pahoinpideltiin ja kansanedustaja Asser Salo muilutettiin.

WSOY oli jo 1928 hylännyt Pentti Haanpään Kenttä ja kasarmi -novellikokoelman, joka kertoi armeijasta. Uusi kustantaja kirjalle löytyi, mutta Haanpää joutui kustantajien boikottiin. Vuonna 1931 kirjoitettu Noitaympyrä julkaistiin vasta 1956.

Erkki Vala tuomittiin uskonnollisten arvojen rienaamisesta 1935. Hän oli Tulenkantajat-lehdessä julkaissut otteita Hashekin Kunnan sotamies Shvejkestä. Samaan aikaan kirjaa kyllä myytiin ruotsinkielisenä.

KUVA: Asianajaja Asser Saloa pahoinpidellään, (Museovirasto)

13. SANANVAPAAUS SAAPUI 1980-LUVULLA

Uskonnollissävyytteisten kirjasotien ja Neuvostoliiton pelossa toteutetun itsesensuurin kautta päästiin Suomessa sananvapauteen vuosisadan lopulla.

YYA-sopimuksen avulla siivottiin Suomen kirjastoista takahuoneisiin satoja kirjoja, joiden katsottiin loukkaavan itänaapuria. Poliittisen varovaisuuden lisäksi kulttuurielämää hallitsi vanhoillisuus. Populaarikulttuuria ei pidetty minään. Varoittavana esimerkkinä YLE:n entinen pääjohtaja Hella Wuolijoki särki Hiski Salomaan Lännen lokari -levyn suorassa lähetyksessä.

Maailmallisten tuulien saapumista Suomeen oli vaikea estää. Henry Milleriä uskallettiin julkaista jo 1960-luvun alussa, mutta vanhoilliset kristityt pysyivät pitkään juoksuhaudoissaan: Hannu Salama tuomittiin Juhannustansseista, Harro Koskinen Suomen vaakunan ja uskonnon loukkaamisesta.

Aleksandr Solzhenitshynin Vankileirien saaristoa ei uskallettu julkaista Suomessa. Kirjailija Matti Rossi käräytti unkarilaisen kollegansa neuvostovastaisista puheista ja Ahti Karjalainen vaati, että lehdistön olisi vahdittava ulkopoliittista linjaa.

Vasta 1980-luvulla alettiin lähentyä vapaata sanaa. Vuonna 1982 julkaistiin Tamminiemen pesänjakajat, joka aiheutti potkut Helsingin Sanomien politiikan pomolle Aarno Laitiselle.

Valtiollinen Yleisradio jatkoi silkkihansikkain hoidettua itsesensuuria pitkälle 1980-luvulle, jotta Neuvostoliitto ei olisi tuhtunut.

KUVA: Harro Koskinen: Sikamessias, 1969 © Kuvasto 2021

Yläkerta: SUOMEN PEN KIRJALLISUUDEN JA SANANVAPAUDEN PUOLESTA VUODESTA 1928

14. Kansainvälinen PEN sata vuotta

Suomen PEN on osa kansainvälistä, yli sadassa maassa toimivaa PEN-järjestöjen ketjua. Niiden toiminnan ydin on puolustaa ja edistää kirjallisuutta sekä taiteen- ja ilmaisunvapautta kaikkialla maailmassa.

Kansainvälinen PEN perustettiin vuonna 1921 Lontoossa ja vuoteen 1931 tultaessa kansallisia PEN-keskuksia oli jo yli 30 maassa eri maanosissa.

Järjestön tavoite ja tarkoitus näkyvät peruskirjassa. Sen luonnosteli kirjailija John Galsworthy vuonna 1926.

"Vaikkakin kirjallisuus on alkuperältään kansallista, se ei tunne rajoja, vaan sen tulee olla kansakuntien yhteisomaisuutta ja riippumaton poliittisista tai kansainvälisistä selkkauksista.

Taideteokset on jätettävä koskemattomiksi kansallisten tai poliittisten ristiriitojen ilmetessä kaikissa olosuhteissa ja erityisesti sodan aikana, sillä taide on koko ihmiskunnan yhteistä perintöä.

PEN:in jäsenten on kaikkina aikoina käytettävä vaikutusvaltaansa kansakuntien välisen keskinäisen yhteisymmärryksen ja kunnioituksen ylläpitämiseksi. He sitoutuvat parhaan kykynsä mukaan

kitkemään pois kaikkea vihaa sekä toimimaan ihanteenaan ihmiskunta, joka elää rauhassa ja tasa-arvossa yhteisessä maailmassaan."

KUVA: Suomen PEN – Finlands PEN ry:n perustamisasiakirja

15. Suomen PEN perustetaan 1928

Suomen PEN perustettiin virallisesti vuonna 1928. Mukaan lähti monia kirjallisen elämämme vaikuttajia, sekä suomen- että ruotsinkielisiä. Jo ensimmäiseen illanviettoon saapui 34 jäsentä. Ensimmäinen puheenjohtaja oli Otto Manninen ja häntä seurasivat Bertel Gripenberg, Arvid Järnefelt ja Hans Ruin.

Alkuun toiminta painottui pitkälti kirjallisuuteen ja kansainvälisten kirjailijasuhteiden luomiseen. Sodan jälkeen mahdollisuus ulkomaansuhteisiin parani ja kansainvälisiin kokouksiin osallistuttiin entistäkin ahkerammin.

Vuonna 1957 kansainvälinen PEN kysyi jopa Suomen mahdollisuutta kansainvälisen kongressin järjestämiseen suunnitellun Brysselin kongressin peruunnuttua. Se ei toteutunut, mutta vuonna 1998 PEN:in kansainvälisen kongressi saatiin Suomeen, liki 40 vuoden jälkeen kyselystä.

1960- ja 1970-luvuilla yhteiskunnallisuus nousi Suomen PEN:inkin listalle. Sananvapaus ja sen vankka puolustaminen nousivat toiminnan ytimeksi. Maailman aukenemista vahvisti kansainvälisen PEN:in puheenjohtajaksi 1967 valittu perulainen Mario Vargas Llosa.

KUVA: Vuosikertomus toimintavuodelta 1927–1928

16. Kirjailijat järjestöihmisinä

Kaikki taitelijat eivät ole järjestöihmisiä, mutta moni on silti lähtenyt mukaan Suomen PEN:in toimintaan. Vuoden 2021 alussa sillä oli 369 jäsentä. He ovat pääosin kirjailijoita, arvostelijoita, journalisteja, kääntäjiä, näytelmäkirjailijoita tai tutkijoita.

Nobel-kirjailijamme Frans Emil Sillanpää toimi Suomen PEN:in puheenjohtajana 1937–1940. Hänen kerrottiin olleen kokouksissa rehevä ja hauska, mutta kaukana järjestötoiminnan rutiinien hallinnasta.

Arkistoissa on säilynyt Sillanpään kirjelappu PEN:in sihteerille vuodelta 1938. Siinä hän sanoo rehellisesti, ettei saa asiasta selkoa ja on juuri lähdössä maalle. Hän kehottaakin tekemään, kuten parhaaksi nähdään. Asioiden delegointi on hyvä taito sekin. Sillanpää oli Suomen PEN:in kunniajäsen.

KUVA: F. E. Sillanpään sihteerille kirjoittama lappunen

17. Kansainvälisyys toiminnan ytimenä

Kansainvälisyys on PEN-toiminnan ydintä. Vuosittaiset kansainväliset kongressit mahdollistivat alusta alkaen suoran kanssakäymisen. Sihteerin Helmi Krohn osallistui jo vuonna 1928 Oslossa järjestettyyn kongressiin.

Hyvin eurooppalaisena alkanut PEN laajeni nopeasti muuallekin maailmaan. Pariisin kongressiin 1937 osallistunut Tyyni Tuulio raportoi, että kokouksessa alkoi jo näkyä erivärisiä ihmisiä, kun PEN oli aiemmin ollut hyvin valkoihoinen.

Toisen maailmansodan alla ilmaisunvapauden kysymykset korostuivat totalitaarisen hallinnon vahvistuessa monissa maissa. Suomeenkin asti tuli tietoja kirjailijoiden vainosta.

Maaliskuussa 1933 Saksan PEN lähetti Suomeen kirjeen, jossa johtoon siirretty natsipuolueen jäsen Hanns Martin Elster vakuutti "parhaan tietonsa ja omantuntonsa mukaan" että Saksasta kerrotut

julmuudet eivät "millään lailla vastaa tosiasioita". Saksassa vallitsee täydellinen oikeus ja järjestys, hän korosti.

Samaan aikaan maassa paloivat kirjaroviot ja kirjailijoita siirtyi maanpakoon. He perustivatkin oman PEN-klubin. Toukokuussa 1933 natsi-Saksan ryhmä lähti kansainvälisestä PEN:istä juutalaisen Ernst Tollerin saadessa puhua PEN-kongressista Dubrovnikissa.

Kirjeen sanamuodot ovat tuttuja niistä kommentteista, joita autoritääriset tai totalitaariset hallinnot nykyään antavat sanavapauden tilasta maassaan.

KUVA: Saksan PENin kirje

18. Vainottujen kirjailijoiden puolustaja

Nykyään Suomen PEN:in toiminta jakautuu pitkälti viiteen komiteaan: Vainottujen kirjailijoiden komitea, Kieli- ja käännöskomitea, Naiskomitea, Rauhankomitea sekä Tietokirjoittajien ja tutkijoiden komitea.

Kansainvälinen PEN seuraa tarkasti sanavapauden tilannetta maailmassa ja välittää tietoa kirjailijoiden, journalistien ja muiden kirjallisen alan toimijoiden murhista, vangitsemisista, katoamisista, uhkailuista ja pahoinpitelyistä. Sen raportti vuodelta 2020 kirjaa 220 tällaista tapausta.

Kansalliset PEN-keskukset toimivat monin tavoin vainottujen kirjailijoiden tilanteen helpottamiseksi. Sana ei ole vapaa, jos sen käyttäjät vangitaan. Suomessa levitämme tietoa, järjestämme tilaisuuksia, pidämme mielenosoituksia ja kirjoitamme eri maiden päättäjille.

Neljä vankeuteen tuomittua kirjailijaa on Suomen PEN:in kunniajäseniä: kazakstanilainen runoilija Aron Atabek, valkovenäläinen runoilija Uladzimir Njakljajeu, eritrealais-ruotsalainen toimittaja Dawit Isaak sekä iranilainen asianajaja ja toimittaja Nasrin Sotoudeh.

Uladzimir Njakljajeu asui Helsingissä Suomen PEN:n turvakaupunkikirjailijana vuosina 2000–2004. Elokuussa 2021 Valko-Venäjä kielsi kokonaan Njakljajeun aikanaan johtaman maan PEN:in toiminnan.

KUVA: Kirjailija Uladzimir Njakljajeu

19. Kielten tärkeä moninaisuus

PEN puolustaa kielten käyttäjien lisäksi maailman kieliä. Kieli- ja käännöskomitea keskittyy kieliin ja kääntämiseen - sanavapauden tärkeisiin edellytyksiin. Suomen PEN on seurannut erityisesti suomalais-ugrilaisten kielten uhattua asemaa ja saamelaisten kielellisiä oikeuksia.

Kaikkien kielten ja kulttuurien kunnioittaminen on keskeistä keskusteluyhteyden ja rauhan luomiseksi sekä säilyttämiseksi maailmassa, tiivistää kansainvälisen PEN:in Kielellisten oikeuksien julistus.

Omassa toiminnassaan Suomen PEN käyttää molempia kansalliskieliämme suomea ja ruotsia sekä mahdollisuuksien mukaan saamea.

Koska Suomen PEN:issä on maahamme muualtakin muuttaneita jäseniä, tuemme toiminnassamme tätäkin kielellistä moninaisuutta. Olemme julkistaneet esimerkiksi runoutta monista meillä tuntemattomista kielistä.

Vuonna 2021 julkaisemamme Sulava-antologia on monikielinen kokoelma kirjallisuudesta Suomessa. Mukana on 22 kirjoittajaa ja 17 maassamme puhuttua kieltä. Jokainen teksti on käännetty vähintään kahdelle muulle kielelle.

KUVA: Sulava - monikielinen kirjallisuus Suomessa -kirjan kansi

20. Rauhan ja kirjoittavien naisten puolesta

Rauhankomitean erityistehtävä on edistää kansainvälistä yhteistyötä ja siten edistää keskinäistä ymmärrystä. Tärkeä osa toimintaa on lisätä eri taustoista tulevien kirjailijoiden ja muiden tahojen yhteydenpitoa.

Naiskomitea vaikuttaa erityisesti kirjoittavien naisten asemaan. Se järjestää joka vuosi Ainon-päivän tilaisuuden kunnioittaakseen Aino Kallasta, joka teki aloitteen Suomen PEN:in perustamiseksi.

Komitea vetoaa eri maiden johtoon vangittujen naiskirjailijoiden puolesta. Komitean puheenjohtajana toiminut Tiina Pystynen kuvitti vetoomuskirjeet - on kutkuttavaa ajatella Kuwaitin emiirin tai Fidel Castron tutkineen hämmentyneenä näitä kuvia.

Suomen PEN:in Tietokirjoittajien ja tutkijoiden komitea on ainutlaatuinen, sellaisia ei muualla ole. Muut neljä komiteaa toimivat kansainvälisesti ja muissakin maissa. Tietokirjoittajien ja tutkijoiden komitea työskentelee nimensä mukaisesti tiedon vapauden ja saavutettavuuden puolesta. Se tukee tutkijoita ja muita tiedonjulkistajia kohtaamaan häirinnän ja ikävästi yleistyneen vihapuheen.

KUVA: Naiskomitean puheenjohtaja Tiina Pystysen kirjeitä

21. Yli ideologisten ja sukupolvirajojen

Tärkeä osa Suomen PEN:n toimintaa on kirjailijoiden kohtaamisen edistäminen yli alueellisten, ideologisten tai sukupolvirajojen. Järjestön toimintaan onkin vuosien mittaan osallistunut hyvin laaja-alainen joukko kirjallisen alan ihmisiä.

Puheenjohtajina ovat toimineet muun muassa Santeri Ivalo, V.A. Koskenniemi, Kersti Bergroth, Eeva Kilpi, Kirsi Kunnas, Lassi Nummi ja Kai Nieminen. Pisimpään eli 12 vuotta puheenjohtajana toimi Elisabeth Nordgren, jolla oli luottamustehtäviä myös kansainvälisen PEN:in toiminnassa.

Tällä vuosituhannella puheenjohtajan tehtävistä ovat vastanneet Jukka Mallinen, Lauri Otonkoski, Jarkko Tontti, Sirpa Kähkönen, Venla Hiidensalo ja Veera Tyhtilä.

Tavoiteltu laaja kanssakäyminen toteutuu jäsentilaisuuksissa. Tässä Lars Hambergin vuonna 1981 ottamassa kuvassa PEN vieraillee Eeva Joenpellon kotona Sammatissa. Kuvassa sukupolvet kohtaavat: Maija Lehtonen (oik), Tyyni Tuulio, Anja Vammelvuo, Annika Idström ja Vesa Karonen.

Joenpelto ja Tuulio olivat Suomen PEN:in puheenjohtajia 1960-luvulta ja Tuulio osallistui toimintaan ja 1930-luvulla.

KUVA: PENin jäseniä Eeva Joenpellon luona

22. Palkinto sananvapauden puolustajille

Eräs Suomen PEN:in näkyvimmistä toimintamuodoista on sananvapauspalkinto. Se on tunnustus sananvapauden puolesta ansioituneesti toimineelle henkilölle tai taholle.

Ensimmäisen palkinnon sai sarjakuvataiteilija Ville Ranta. Muita saajia ovat muun muassa toimittaja Kimmo Oksanen, toimittaja Johanna Vehkoo, kustantaja Matti Suurpää, Journalistien tukirahasto sekä ihmisoikeusasiantuntija Ujuni Ahmed.

Ahmed on puolustanut sinnikkäästi ja häirintää sekä uhkailua uhmaten suomalaisessa yhteiskunnassa hauraimmassa asemassa olevien naisten ja tyttöjen oikeuksia. Näin hän on toiminut esikuvana muillekin ihmisille, joille sananvapauden käyttö merkitsee henkilökohtaista riskiä. Palkinto on aina taideteos.

KUVA: Ujuni Ahmedille (kuvassa vas.) luovutettiin valokuvataiteilija Marja Helanderin lahjoittama teos "Veden suojassa toinen maailma".